

יהודה יפרח

רבי בורח מבשורה

ר'יחזקאל טאוב,האדמו"ר מיבלונה,עלה ארצה וייסד את כפר חסידים. לאחר שנקלע למשבר כלכלי היגר לאמריקה ושם התרחק מהדת. דמותו הייחודית חוזרת כעת לבמה בהצגה חדשה על ייעוד, בריחה וחזרה

המקבילה המודרנית לדמות זונה הנביא היא טיפוס בעל אפי נחוש מאוד אך גם בודד מאוד. הוא לא נרתע ממשימות בלתי אפשריות, אבל האומץ איננו תועדת ביטוח מפני אסון המתרגש לבוא. בסוף המר הכול מתפרק לו מול העיניים. בדרך הזו מבקשים שחקני תיאטרון "אנסמבל תקוע" להמחיש את הקונפליקט הבלתי אפשרי שאליו נקלע ר' יחזקאל טאוב, האדמו"ר מיבלונה, שעוב חצר חסידית משגשגת בפולין, עלה ארצה עם מעטים משומעי לקחו וייסד את כפר חסידים. הצגת הבכורה התקיימה מול הקהל הביתי ביישוב, איך לא, ולרגעים זה הצליח להם. העליה ארצה וההתמסרות לחזון הוצי' כאלטרנטיבה לחיי העיירה אכן נחוות מול הבמה כמעשה חסר אחריות, עתיד סיכונים, מופקר כמעט. ההצגה "הארמ'ור האחרון – אודיסאה חסידית" התחילה בככל ממסע מחקר בלשי שאליו נשאב לפני שבע שנים יורם ניסנוביץ, אף הוא מתקוע. "היבלונער הוא דמות גדולה, חידתית, מלאת מהפכים וסתירות", הוא אומר. "מרגע הראשון הייתה לי משיכה לא מוסכרת אליו. הוא כמעט נמוג מהתודעה ויש לי רצון לתקן אותו. להחזיר אותו להיסטוריה".

חסידות עולה ארצה

ר' יחזקאל טאוב נולד בניישטארט שבפולין לרבי יעקב טאוב מיבלונה, נינו של רבי יחזקאל מקומיר – אבי שושלת וואליד'ימדו'יץ ויבלונה. אביו נפטר בשנת תרפ"א, והחזון שאמור היה לרשת אותו נפטר גם הוא. החסידים פנו ליחזקאל הצעיר שהיה רק בן 24, וביקשו ממנו להתמנות לאדמו"ר. בתחילה סירב, ובהמשך נשבר ונענה.

משה יוסטמן היה ציתונאי ופעיל ציוני, שהוכר בשם העט ב. יאשוזון ופרסם טור פופולרי בשם "מאוצרנו הישר". ברשימתיו כתב שיום אחד הגיע אליו בחור צעיר שביקש ממנו סרטיפיקט לעלות ארצה. התברר שהצעיר איננו קשור לאף אחת מהתנועות הציוניות. יוסטמן הבחיר לו שקהל להשיג סרטיפיקט ללא כל תנועה, אך ניתן לעקוף את אם הוא יקנה קרקע בארץ. תוך כדי שויה הבין שבחזון מגיע מקהילה חסידית.

"כמה הנך עוסק?", שאל יוסטמן את טאוב. "כמו כל היהודים, בעסקי אוויר", ענה הצעיר. "מאוסים עלי חיים אלה. ברצוני להיות פועל, איש אדמה פשוט. אסתפק בלחם ומים". הרבי הסביר ליוסטמן שהתנועה שאליה הוא משתייך איבדה מכוחה ותנופתה ונמצאת בשקיעה: "החסידות קיבלה צורה משונה ואין לה דבר עם החסידות האמתית של הבעש"ט. התוך נאכל ממנו, נשארה רק הקליפה. זהו בית מסחר שאליו באים החסידים לקנות מציאות, מאמינים שהרבי ימכור להם עשירות, בריאות, ילדים ושירוצים. על דברים יותר גבוהים איש אינו חושב". השיחה נמשכה עד שיוסטמן גילה להתדהותו שמולו עומד לא פחות מאשר האדמו"ר של יבלונה עצמו. הוא נמלך ברעיו ושכנע אותו: "עלה, והעלה את כל החסידות איתך". זה היה אירוע יוצא דופן שכן על פי יוסטמן, באותם ימים "בחצרות הרבנים היה בניין הארץ טרפה כמו חזיר".

טאוב הלך גם לרבי מגור, וזה דחה אותו באמא הבניין,

ואמר למקורביו: "שנו רבי צעיר אחד, הרבי מיבלונה שמו,

שרוצה להקים יישוב בארץ ישראל ולהתחבר לחילונים,

ונראה מה יהיה בסופו". הוא לא נרתע מהאזהרות, החליט

לעשות מעשה ולעלות ארצה. בהפלגה באונייה הוא פגש את הרבי מקונויץ והם סיכמו לחפש יחד קרקע לרכישה. הם קנו שטחים באזור הקישוץ, וטאוב חזר לפולין, החל למכור חלקות לחסידים והקים אגודה שיתופית.

"הוא העלה לארץ חסידים מבוגרים עם משפחות וילדים בלי הכשרה מקצועית לחקלאות ובלי שום תמיכה מתנועה התיישבותית מסודרת", מסביר ניסנוביץ. 100' משפחות הגיעו ב־1924. לחלקן לא היה כסף לקנות קרקע, וזן התחייבו לשלם עליה בעבודה. לרבי הייתה תוכנית מסודרת ותקנון שמבוסס על עשר הספריות נקבלה. הציבור בארץ ותלהב מהחסידים האוחזים בקלשון ובמעדר. אחד העם, ביאליק והרב קוק באו לבקר. יש תיאור יפה של הפסח הראשון שלהם. חילונים מנהלל באו לבקר ודקרו איתם יחד. הרבי חלם להקים בית אולפנא, אבל הצרות התחילו מוקדם מהצפוי.

הוא נקלע לגירעון תזרימי חמור ב־1926 ופנה למסדות היישוב לבקש עזרה. הם הציעו לו שימכור להם את האדמות והתושבים ימשיכו לעבד אותן בתנאי הכירה. שני הכפרים של קונויץ ויבלונה אוחדו ליישוב אחד – כפר חסידים, והמסדות שקיבלו את הקרקע התחילו לנחל אותה בצורה מאוד לא רגישה".

הבוינה לסיקור החסידים שאינם כשירים לעבודה?

"בריוק. הם עברו אחד אחד וקבעו מי יכול להישאר ומי צריך ללכת, כשהמשמעות היא לחזור לפולין. הרבי נלחם על כל אחת מהמשפחות. חלקן כעסו עליו מאוד מאוד שלטענתן הוא מכר את האדמות שלהן מאחורי הגב מבלי

לא צעיד, הוא נרשם ללימודי פסיכולוגיה באוניברסיטה ועבר לגור במעונות כדי לא להיות לבד. הוא כתב מאמרים בפסיכולוגיה והתגרב במוסד לחולי נפש. הייתה לו תיאוריה שאנשים הם כמו גרמי השמיים, מה שמחזיק אותם זה כוח המשיכה של אחד לשני. כשאדם לא נמצא באינטראקציה עם אנשים אחרים הוא נופל. האחיזו שלו, עיתונאי יהודי אמריקני, שכנע אותו לחזור לארץ, ובשנת 1981, בגיל 86, הוא התרצה והגיע לכפר חסידים.

"מבחינה רוחנית לא ברור בדיוק מה קרה איתו. יש תמונות שלו עם כובע ויש בלי. הוא לא הפך לדמות פומבית אבל כן נתן חוגי בית. בין וקני הכפר יש ששמרו לו טינה ויש שהעריכו אותו, כינו אותו בן זק"ש (דוע קדושים) וביקשו ממנו ברכה. אנשים הבינו שלמרות כל ההימורים שלקח וההתרסקויות הכלכליות, בשורה התחתונה כל מי שעלה איתו מפולין ניצל מהשואה. יבלונה המקורית עלתה בלהבות המשרפות.

ההצגה הראשונה בתקוע התקשר אליי מישור ואמר לי, איך אתה קורא לו צדיק? הוא גנב לי את הכסף. טענתו הייתה שטאוב ניהל את העסקים בצורה דיקטטורית ורשלנית. אחד אחד התקשר ואמר שהכול לשונות רעות, הרבי מסר את הנפש עבורנו ועשה את כל מה שהיה יכול".

ומה אתה חושב?

"אני אומר שאנחנו נקבע מה יהיה בסופו של הרבי. אנחנו נתקן אותו, אנחנו – שנעצב את הויכרונ שלו – נחליט מה יהיה בסופו".

להפוך היסטוריה להצגה

יורם ניסנוביץ (53) נולד וגדל באשדוד. הוא למד בישיבת ההסדר בנווה דקלים, המשיך לבית מדרשה, עבר ב"אלול" ונמנה על מקימי כתב העת לשירה "משיב הרוח". הוא משורר, עורך ומנחה קבוצות כתיבה. בין לבין הוא חוקר וכותב על דמויות היסטוריות יוצאות דופן. לאחר שצבר מספיק חומר הגיע אל אסף פרידמן שהקים את אנסמבל תקוע, וניסה לעניין אותו בהמחות הסיפור. "ההמחזה הייתה קשה כי לא קל להפוך סיפור

היסטורי להצגה", מספר פרידמן. "הרבה זמן התסובתתי עם הזומרים עד שפיצחתי את הסיפור. זוהי אודיסאה חסידית על רבי שבורה מדמות דיוקנו של אביו ומבקש לכונן מציאות אלטרנטיבית. הוא נחוש מצד אחד אבל גם מאוד בודד. בסוף הכול מתפרק והנבואה שאביו אמר לו פעם מתקיימת: לא תוכל לברוח מהגורל שלך".

ההצגה נראית לרגעים כמו משל רוחני או פרישנות לספר יונה.

"הסיפור עצמו מאוד אלגורי. יש בו את הלך לך מארצך", את ההתמודדות עם הקליפות והנחש הקדמוני. האדמו"ר מציף לעולם שאלה: האם יכולה להתקיים חצר חסידית בישראל? האם הרעיונות הרוחניים הגדולים יכולים להתממש במסגרת שהיא מאוד פיזית ומאוד מוגדרת, שבה אם תצליח לגדל תפוחי אדמה תשרוד ואם לא אז לא? בהצגה אפשר לראות שככל שהמצוקה הפיזית שלו גדלה כך הוא מייצר יותר רעיונות רוחניים כפיצוי, עד שהכול קורס.

"העולם החסידי שרבי בא ממנו מלא בפיליטטיקים, וכשהמציאות הופכת קשה – מעט מאוד נשאר מהתוכן. במובן הזה התהיות של האדמו"ר מהרהרות את הספקות של אבא שלו, הרבי המת: האם בניתי עולם חלול מתוכן? האם החצר שלי לא הפכה למערכת שרק מאכילה את עצמה? ברקע מרחפת השואה, ובפרספקטיבה לאחור אפשר לראות את משאלת הפירוק של הרבי כמונעת מאינטואיציה לא מודעת שמה שאני, הרבי, לא אפרק המציאות תפרק.

"חסידות יבלונה מנתה כאלף משפחות. מאה מהן עלו ארצה והיתר נספו בשואה. אלה שניצלו כעסו על ר' יחזקאל שמכר את האדמות שלהם לציונים. מבחינתם הם נתנו לו מכספם שיקנה להם אדמות והוא סגר עסקאות מאחורי הגב שלהם, ולאחר מכן נעלם לאירבעים שנה בארה"ב. האחיינ שלו היה התסריטאי שכתב את 'טופ גאן' – סרט הפולחן שהוניק את הקריירה של טום קרו. הוא גר בלוס אנג'לס ופגש את הדוד הוקן ושכנע אותו לחזור ארצה. הרבי חזר מפוחד, היה בטוח שרוצים להרוג אותו, וכשהגיע לכאן פגש אנשים שאמרו לו – עוזב את הכסף, אתה הצלת את החיים שלנו.

"כל החיים הוא סיפר לעצמו סיפור אחד, ששונאים אותו, שהוא בודד. הוא השיל את כל הסממנים היהודים, מופיע בתמונות מגולח למשעי ועם בלווית, ופתאום, כשהוא חוזר הביתה, הוא מגלה סיפור אחד לגמרי מזה שהוא דמיון. אני חושב שזה הקטע החזק בהצגה, הרגע שבו הוא קולט שבני האדם הם לא דבר כל כך נוראי".

איך בחרת את הניגונים שאתם מנגנים בהצגה?

"הרעיון היה לחקור את הדמות גם דרך ניגונים. בחרנו ניגונים חסידים שאומצו על ידי יוצרים ציונים שחיברו להם מילים חדשות והכניסו להם טוויסט. חלקם מובהקים ומוכרים וחלקם פחות. כך למשל הלחן של 'אם גם ראשנו שח' שכתב אורלנד הוא ניגון חסידי במקור. גם הלחן של 'לילה לילה' של אלתרמן. זה להפוך את התורות לתפילות".

תיאטרון מעכשיו לעכשיו

זו הצגה מקצועית עם הפקה שלמה שמופיעה בבמות. כל השחקנים, המפיקים ואנשי הבמה הם תושבי תקוע. איך נוצר האנסמבל הזה?

"זו יצירה תקועית כי ההשראה והדחיפה באו מהרב מנחם פרומן. למרת' משחק ב'אסקפולריא' ובתיאטרון עכו, המשכתי לתיאור שני בדרמה־תרפיה, ואז הרב פרומן הביא לתקוע את ההצגה 'חברון חבור' שעוררה הרבה רעש. פגשתי אותו והוא שידר לי – בוא לעשות את זה לפני שאני מת. הוא לקח אותי לכל מיני אירועים ובמקביל רכות התרבות ביישוב ביקשה ממני לעשות משהו לזיוס השואה. אספתי שחקנים מהיישוב ובנינו קונספט בימתי לג'טו' של סובול. הכול היה מעכשיו לעכשיו: התפאורה, הסאונד, התאורה. לאחת הדמויות בניתי בובה וזה הפך למאפיין של ההצגת שלנו. אנשים הגיעו לטקס יום השואה ומצאו עצמם בהצגה מושקעת, וכשיצאו אמרו וואו.

"כנה שלמה לא קרה כלום, עד שקיבלתי טלפון נוסף להפיק משורו ליום השואה. החלטתי שזה הזמן להרים את הכפפה ולעשות משור בגדול, הלכנו על עיבוד ל'ליצני החצר' של אביגדור דגן. הוצאנו תמונות שמתחברות לעלילה, הכנסנו קטעי וחרז, גייסנו שחקנים. יצא מרהים אבל לא יכולנו להופיע בבמות נוספות בגלל בעיות עם זכויות היוצרים של הספר. משם הגענו ל'עיר המול' של ויזל וגם שם הדמנו הפקה שלמה.

"ככל התקופה הזו היינו מוגבלים בגלל הסוגיה התקציבית. זה השתנה כשמירי רגב הגיעה לתקוע ואמרה לנו, אני כבר שנתיים ודרכת כפפות ואף אחד לא מרים. קידמתי תקנות לתיאטרון קהילתי, תגישו בקשות. מרובד בקונספט מיוחד, אתה מקבל 70 אלף שקלים ברוטו ואסור לך לגבות תשלום מהקהל. זה אמנם לא הופך אותך להבימה אבל מאפשר להשקיע במוסיקה, לשכור מלבישה, לשפר את התאורה והסאונד. שלחנו הצעה לפסטיבל עכו, הצוה לשלם הגיע לחזרות וגרלק, כשהגענו לפסטיבל גילינו שאנחנו ההצגה הראשית: הקצו לנו את האולם הגדול ביותר וכל המופעים נמכרו סולד אאוט. זו היה הרגע שבו הבנתי שיש לנו תיאטרון ואני צריך להתמקד בו ולפתח אותו. קיבלנו הזמנות מבית מידא ועוד. החזון של הרב פרומן על 'תיאטרון' קורם עור וגידים. אנחנו מתחבים בין התורות לתפילות ובין הרוח לגוף".

